

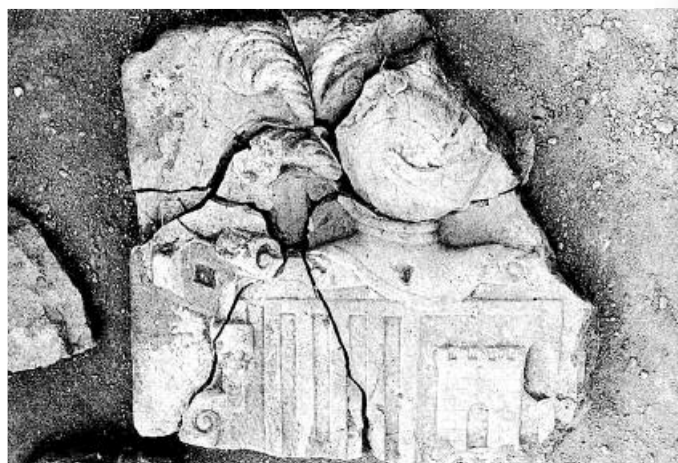
La Costera-La Canal-La Vall d'Albaida

La història amagada Mariano González

Façana del Palau del baró de Sacrolirio, al carrer de l'Àngel de Xàtiva.

A l'esquerra, escut de don Acaci Sanç de la Llosa Pròxita. A la dreta, el dels Pelegero (1764). Pati del Palau.

LA CASA DE SACROLIRIO
MORADA DE CAVALLERS I BARONS

L'autor de l'article reflexiona de nou sobre el fet que les cases «són el forn on es cou la història, l'escenari en el que, a través dels segles, van passant actors que deixen la seua petjada». En aquest cas, el lloc objete d'estudi és un antic palau de Xàtiva

Sovint, les cases són el forn on es cou la història, l'escenari en el que, a través dels segles, van passant actors que deixen la seua petjada en forma d'arquitectura, de blasons, d'ornaments ceràmics, de versos immortals, o que protagonitzen fets sense expressió matèrica que s'esborren en la memòria, com concertar casaments, tramatar traïcions

o projectar meravelles. La casa del baró del Sacrolirio, al carrer de l'Àngel, és un d'aquests edificis. Alçat en l'edat mitjana, tot i que aparentment poc emfàtic, en ell van residir llinatges de nobles, de bastards i de plebeus enriquits, els uns i els altres protagonistes de fets històrics o dipositaris d'una part de la nostra història.

D'aquell palau d'elegants arcs medievals ens ha arribat una es-

velta finestra coronella en el pati amb dos escuts de pedra dels Castellar, un castell de tres torres, igual com el que veiem en el solemne sepulcre de **Jaume de Castellar** de la girola de la Seu de València i en la creu processional d'Ènguera, encarregada cap a 1400 a un argenter de Xàtiva pel seu parent **Joan Pérez del Castellar**, comandador de l'orde de Sant Jaume. Del mateix llinatge, i en molts casos

d'aquesta casa pairal de la nostra ciutat, van eixir, entre altres: els senyors de Quesa; el que era governador de Xàtiva en 1428, **Lluís de Castellar**; les abadesses de Santa Clara **Joana i Violant de Castellar**; i el cardenal arquebisbe de Trani, en l'Apúlia italiana, **Joan Castellar Borja**, nebot d'**Alexandre VI**, nascut el 1441. A mitjans del segle XVI, la família, escampada per diversos llocs del regne, es va desvincular definitivament de Xàtiva, passant la casa a mans d'una branca bastarda dels Sanç.

No cap dubte que **Francesc Sanç de la Llosa**, senyor de Montixelvo, Senyera i Benimeixís, va ser un mecenes renaixentista de temperament impetuós i molt solt amb allò relacionat amb les dones, inclinació ben accentuada entre els Sanç. Com no va tenir descendència masculina de cap de les esposes, se la va procurar d'una dama noble soltera, **Violant de Pròxita**, que li va donar tres xiquets bastards, **Onofre**, **Francesc** i **Acaci**, legitimats per l'Emperador en les Corts celebrades en Montsó el 1547, «los quals són estat procreats essent aquell casat, de dona solta, per a que puguen succehir-li», segons quedà escrit en les actes. Era el procediment pel qual molts nobles i notables aconseguien perpetuar el cognom. Si bé l'hereu va ser el fill major, Onofre, el qui va habitar a l'antic palau dels Castellar va ser el menut, **Acaci Sanç de la Llosa Pròxita**, cosa que sabem pel testament fet el 1579 per mossén **Jeroni Pardo**, ardiaca de Xàtiva, que vivia en la casa del carrer Engai que afrontava «a les espalles ab casa dels hereus de don Acaci Sanç». El fet de ser legitimat pel monarca no va esborrar del tot l'origen bastard, ni poc ni massa que preocupava en l'època, vist que Acaci va encomanar un escut d'armes per a sa casa, esculpit en pedra i timbrat per un elm o casc que mira a la seua esquerra, com senyalen les normes de l'heràldica per a les branques bastardes. Incomplet i trencat en molts pedaços es va trobar en el transcurs d'unes obres realitzades en l'edifici fa uns anys.

► **Al segle XVIII.** Una considerable el·lipsi cronològica ens porta a mitjans del segle XVIII, època en la que, durant uns anys, hi va habitar el coronel **Guillermo José Blayrón**, un eficaç corregidor i governador de San Felipe molt pendent de mantenir l'ordre públic i capficat en prohibir «*Cuadrillas nocturnas, disfraces, cencerradas, canciones indecentes. Juegos que no sean los permitidos y después de hora de misa. Y a los posaderos, albergar vagos, sospechosos, deserto-*

A finals del segle XIX cap dels Pelegero descendent de la branca distingida vivia al casal xativenc: a València, a Madrid...

D'aquell palau d'elegants arcs medievals ens ha arribat una esvelta finestra coronella en el pati amb dos escuts de pedra

res, hombres de mal vivir y mujeres escandalosas, so pena de destierro». En la casa contigua del carrer Engai, la que havia sigut del canonge, residia aleshores **Gaspar Pelegero Llagària**, llaurador ric, elevat de plebeu a hidalgo «*por el leve servicio de doce mil reales*», segons paraules de don **Pedro Jordán**, en desdenyosa al·lusió a la baixa condició del seu origen, la qual cosa no va ser obstacle per a que arribara a regidor noble de la Ciudad de San Felipe, perquè no hi ha barana prou alta que diners no salven. En quan es va presentar una ocasió propícia, el seu fill, **Vicent Pelegero Santmartí**, es va afanyar a comprar l'antic palau dels Castellar i dels Sanç, per ser casal de major representació social i estar situat en carrer principal de volta, el que va ser cap el 1764, data gravada en l'escut de marbre de la font del pati. Com és ben conegut, aquesta branca familiar del multitudinari llinatge dels Pelegero de Xàtiva, tots parents, havia anat heretant la mà de la imatge de la imatge de la Mare de Déu de la Seu que li va haver de tallar l'escultor **Antoni Tomàs** en el transcurs de la restauració feta el 1655, segons encàrrec del capítol de la Seu del que se'n va ocupar el canonge **Agustí Pelegero**. Aquest fet circumstancial livalgué l'honor de quedar-se la mà tallada, convertida en objecte de veneració, posteriorment enfundada en plata i conservada per la família al llarg dels segles, fins el punt d'afegir-la al seu escut d'armes i de designar el títol nobiliari que **Carles IV** va concedir el 1798 a **Gaspar Pelegero Mezquita**, primer baró del Sacrolirio. La seua néta, **Dolores Pelegero Deza**, rica, fadrina i ja molt anciana, va deixar el reliquiari a la Seu a finals del segle XIX. Per a aquella època, cap dels Pelegero descendent de la branca distingida vivia al casal xativenc, sinó en València, en diferents ciutats del país i en la vila i cort de Madrid, on el 1914 va morir el militar, senador vitalici i autor teatral **Agustín de la Serna Pelegero**, IV baró del Sacrolirio, que havia nascut en Cazalla de la Sierra. La casa dels Sacrolirio passà més tard a ser propietat de la família Vallino, potser la que faria la reforma d'aspecte burgès que hem conegut.